

UDK 821.163.4-1(049.3)

Primljeno: 02. 02. 2026

Stručni rad
Professional paper

Naida Mujkić

HISTORIJSKI, ESTETSKI I INTEGRACIJSKI ISKORAK U KANONIZACIJI BOŠNJAČKE POEZIJE

**(*Novi milenij – bošnjačka poezija 2000-2025*, priredio Almir
Zalihić, *Bošnjaci zajedno! – Nacionalna koordinacija
Bošnjaka u Hrvatskoj*, Edicija *Behar*, Zagreb, 2025)**

Antologija predstavlja pokušaj da se kroz reprezentativne književne glasove oblikuje slika jednog jezika, literature, naroda ili epohe. Sastaviti antologiju znači intervenirati u kanon, postaviti granice i istaknuti kontinuitete. Takav pothvat zahtijeva široko književno znanje, istraživanje, kritičku odgovornost i osjećaj za promjene poetike kroz vrijeme. U Bosni i Hercegovini je u posljednjim decenijama objavljeno nekoliko zapaženih antologija bošnjačke poezije, koje su na različite načine pokušale uhvatiti duh epohe i raznolikost poetika, od izbora koji su tematizirali ratno iskustvo i identitet, do savremenih pregleda koji su afirmirali regionalne i generacijske veze. Svaka nova antologija bošnjačke poezije tako se upisala u postojeću tradiciju antološkog kanoniziranja, koja se proteže kroz više decenija i različite estetske paradigme. U novoj književnoj historiji ističe se *Muslimanska poezija XX vijeka* (ur. Enes Duraković, 1990), objavljena neposredno pred početak ratnih zbivanja, u kojoj je urednik pokušao objediniti izbor pjesničkih glasova i uspostaviti cjelovitiju sliku muslimanske (bošnjačke) lirike unutar jugoslavenskog kulturnog prostora. Durakovićev pristup pokazuje kako je antologija mogla funkcionisati i kao oblik kulturne samopotrude u vremenu kada je bošnjački književni identitet još bio u procesu institucionalnog artikulusanja. Šest godina kasnije, dakle 1996. godine izlazi *Antologija bošnjačke poezije XX stoljeća*, koju također priređuje Enes Duraković. Dva desetljeća kasnije

pojavljuje se Filip Mursel Begović s antologijom *Kad zora razrjeđuje strah – antologija mlade bošnjačke poezije*, koja unosi sasvim drugačiji, generacijski impuls. Begovićev izbor usmjeren je prema novim, mladim autorima, koji su stasavali u postratnom razdoblju i koji poeziju više ne doživljavaju kao svjedočenje nego kao intimni diskurs identiteta. U toj knjizi primjetan je pomak od kolektivne artikulacije ka unutrašnjem glasu pojedinca, a jezik se otvara urbanoj (kozmpopolitskoj) slici svijeta, ironiji, fragmentarnosti, pa i novoj osjećajnosti. Posebno je značajna antologija Ervina Jahića *Zašto tone Venecija: bošnjačko pjesništvo od 1990. do naših dana* (2012), koja je, prije Zalihićeve knjige, pokušala objediniti glasove nastale nakon ratne traume u periodu društvenog i estetskog previranja i po tome predstavlja važnu preteču Zalihićeva *Novog milenija*. Dok je Jahić mapirao poetsku stvarnost od ratnih godina do početka 21. stoljeća, Zalihić nastavlja taj kontinuitet u savremenom, digitalnom i transnacionalnom kontekstu. Zajedno, ove dvije antologije formiraju duhovnu liniju koja obuhvata tri desetljeća bošnjačke poezije, od sjećanja i traume do jezičnog eksperimenta. Jahićeva antologija u nekom je smislu svojevrсни predtekst Zalihićeve vizije „novog milenija“ – signal da je bošnjačka poezija ušla u fazu estetske i generacijske tranzicije. Četvrti važan korak predstavlja *Antologija bošnjačke poezije Sandžaka* Almira Zalihića, koja je otvorila prostor regionalne književne svijesti i dala punu vidljivost pjesnicima iz Sandžaka. Time se još 2001. godine bošnjačka poezija prvi put sagledala kao višecentrični fenomen, u kojem jezik i poetika povezuju autore različitih geografskih središta i margina. Taj Zalihićev izbor je naglasio da je književna pripadnost kulturna i jezična, te da bošnjačka poezija živi i izvan Bosne i Hercegovine, u širem južnoslavenskom prostoru. Na fonu rečenog, Zalihićeva antologija *Novi milenij – bošnjačka poezija 2000-2025* predstavlja najpotpuniju sintezu dosadašnjih antologijskih nastojanja. Ona, prije svega, teži i reinterpretaciji odnosno pokušaju da se u jednoj knjizi prikaže kako je bošnjačka poezija preživjela tranziciju, ratni kaos i genocid, kao i prelazak u digitalno doba. Za razliku od Begovićeve antologije, koja je fokusirana na pojedine generacije, Zalihićev *Novi milenij* obuhvata cjelokupan raspon od Alije Džogovića do Ahmeta Kurte, od poslijeratnih reziduumata modernih poetika do postmodernističke i digitalno osviještene poezije mladih autora. Time *Novi milenij* možemo čitati i kao metantologiju koja svjesno ulazi u dijalog s prethodnim izborima, preispitujući njihove estetske i ideološke premise. Ona pokazuje da je tradicija antološke kanonizacije u bošnjačkoj književnosti proces koji traje, dopunjava se i preispituje onoliko koliko se mijenja i sama poezija koja ga ispisuje.

Antologija *Novi milenij – bošnjačka poezija 2000-2025* Almira Zalihića jedno je od najobimnijih i najznačajnijih izdanja u novijoj bošnjačkoj književnoj historiografiji. Na 700 stranica donosi izbor 93 autora, 79 pjesnika i 14 pjesnikinja, koji predstavljaju panoramu bošnjačkog pjesništva u prvom kvartalu 21. stoljeća. Zalihić u predgovoru određuje antologiju kao „povijesni dokument duha jednog vremena“, a time i kao most između generacija, stilova i identiteta. Riječ je o pokušaju da se razasuta slika bošnjačke poezije između Bosne i Hercegovine, Sandžaka, Hrvatske, Kosova i dijaspore sastavi u zajednički estetski prostor. Zalihićeva koncepcija antologije počiva na unutrašnjim promjenama jezika i senzibiliteta, po čemu se ova antologija razlikuje od prethodnih projektata u kojima je fokus bio na periodizaciji, prije svega, po političkim i historijskim orijentirima. On prepoznaje tri faze razvoja bošnjačke poezije od 2000. do 2025. godine:

- a) Rana postratna faza (2000-2010), u kojoj su pjesnici još pod snažnim moralnim nabojem i dokumentaristički intonirana (npr. Ibrahim Kajan, Abdulah Sidran, Ferid Muhić, Fehim Kajević).
- b) Tranzicijska faza (2010-2020), obilježena tematskim širenjem, ironijom, urbanim motivima i egzilskim iskustvima (Enes Kišević, Ahmed Burić, Emir Šaković, Ferida Duraković).
- c) Faza novog jezika (2020 - 2025), u kojoj mladi autori koriste poeziju kao prostor ispovijesti, protesta i identiteta (Adisa Bašić, Ajla Terzić, Almin Kaplan, Ernad Osmić, Dinko Kreho).

Ova trodijelna struktura svjedoči kontinuitet i transformaciju bošnjačke poezije, od postratnog haosa i moralnog svjedočenja ka novoj osjećajnosti, ali bez gubitka duhovne jezgre. U predgovoru Zalihić naglašava poetike koje se kreću od ironije i minimalizma do mističnog realizma i postmodernističkih eksperimenata, s tragovima sufijske tradicije i egzistencijalne tjeskobe. Poezija postaje prostor preživljavanja, ali i estetskog iskupljenja gdje se riječ javlja kao «posljednji oblik otpora». Antologija okuplja autore koji predstavljaju slojevitost savremene bošnjačke književnosti, od klasično intoniranih glasova (Izet Sarajlić, Alija Džogović, Husein Bašić) do postmodernih (često) narativnih poetika (Semezdin Mehmedinović, Faruk Šehić, Enes Halilović). Posebnu vrijednost čini uvrštavanje pjesnika iz različitih kulturnih središta – Sarajeva, Novog Pazara, Zagreba, Zenice, Prijepolja, Mostara... čime se potvrđuje transregionalni karakter bošnjačke književnosti. Motivi koji dominiraju kreću se od ratnog sjećanja i kolektivne traume, preko pitanja egzila, vjere i identiteta, do intimnih i ljubavnih tonova *New Age* generacije. Poezija prelazi s teme rata

na posljedice rata, s kolektivnog iskustva na individualnu refleksiju, s narativa o stradanju na jezik preispitivanja smisla.

U izboru od 93 autora, samo 14 su pjesnikinje, što otvara pitanje reprezentativnosti i rodne ravnoteže. Takav omjer čini se ne odgovara stvarnom stanju savremene bošnjačke poezije, u kojoj je prisutnost ženskih glasova, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u dijaspori, izuzetno snažna i raznolika. Pjesnikinje poput Bisere Alikadić, Feride Duraković, Fadile Nure Haver, Jasne Šamić, Adise Bašić, Ajle Terzić, Melide Travančić, Naide Mujkić i Nadije Rebronje svjedoče o bogatstvu ženskih poetika, od feminističkih lirika i ženskog pisma do postironičnih i refleksivnih glasova. Njihova marginalna zastupljenost u antologiji otkriva da bošnjački književni kanon i dalje reproducira maskuline obrasce reprezentacije. Bošnjačka književnost (kao i druge južnoslavenske tradicije) dugo je bila oblikovana kroz institucije koje su favorizirale muške autore. Mnoge pjesnikinje su aktivno pisale, objavljivale i povremeno dobijale nagrade, ali nisu bile obuhvaćene u antologijske projekte. Iako su autorice poput Feride Duraković, Bisere Alikadić, Adise Bašić, Ajle Terzić, Melide Travančić, Naide Mujkić, Nadije Rebronje ili Fadile Nure Haver jasno obilježile ovo razdoblje, književna kritika o njima je površna, fragmentarna i mahom objavljena u medijima, umjesto u stručnim časopisima. Antologičar se, oslanjanjem na već postojeće “mape vrijednosti”, neminovno kreće u polju gdje su muškarci vidljiviji jer su više analizirani i prisutni u kulturnim arhivima. Zalihićev kriterij, prema onome što navodi u predgovoru, počiva na “odgovornosti prema jeziku” i “etičkom tonu” poezije. Takav kriterij, iako legitiman, implicitno preferira poetike koje su refleksivne, i koje “moralne” osobine u tradicionalnom književnom diskursu češće vezuju uz muški izraz. Ženski glas, kad koristi ironiju, žensko pismo ili razgrađuje lirsku formu, često ne biva prepoznat kao “etičan”, nego kao “senzitivan”. Time antologija nehotice zadržava maskulinu normu lirskog identiteta. Antologija prema godištima rođenja autora pokriva period od 1929. do 1997. godine, ne uzimajući u obzir da najveći broj žena u bošnjačkoj poeziji stupa na scenu tek od 2000-ih nadalje, kroz digitalne platforme, blogove, nezavisna izdanja i feminističke inicijative. Zalihićev koncept, iako obiman, oslanja se na pjesnike koji su “književno afirmirani” u tradicionalnim okvirima (nagrade, izdavači, članstva u udruženjima), dok mnoge pjesnikinje koje pišu u alternativnim, neinstitucionalnim prostorima na taj način ostaju izvan vidokruga. Broj od 14 pjesnikinja nije odraz stvarnog stanja bošnjačke poezije 21. stoljeća, već pokazatelj kako književni kanon još uvijek zaostaje za poetskom stvarnošću. U savremenom pjesničkom pejzažu, žene su jednako prisutne, inovativne i estetski radikalnije, ali njihova vidljivost ovisi o generacijama urednika i priređivača

koji tek trebaju uspostaviti rodno osjetljiviji kriterij vrednovanja. Ova disproporcija, međutim, ne umanjuje vrijednost izbora, naprotiv, ukazuje na nužnost dopune i preispitivanja. *Novi milenij* tako postaje (i) polazište za buduću antologiju koja bi obuhvatila ženske poetike 21. stoljeća u punom rasponu.

Ova antologija ima trostruku vrijednost: a) historijsku, zato što pokazuje kontinuitet bošnjačke poezije nakon ratne epohe i prelazak u posttranzicijski period; b) estetsku, budući da se u njoj otkrivaju novi glasovi, poetike i dijalozi s evropskim i digitalnim prostorom; c) integracijsku, prosto jer povezuje Bošnjake iz različitih kulturnih konteksta i potvrđuje književnu mrežu koja nadilazi državne granice. Zalihićeva antologija istovremeno je dokument, interpretacija i mapa književne svijesti jednog naroda koji je prešao od kolektivnog svjedočenja ka individualnoj introspekciji, ali nije izgubio duhovni kompas. *Novi milenij – bošnjačka poezija 2000-2025* Almira Zalihića predstavlja temeljni pokušaj sistematizacije i interpretacije savremene bošnjačke poezije. Ona objedinjuje heterogeni korpus u zajedničku poetiku etičke odgovornosti i jezične samosvijesti. Iako je rodno neuravnotežena, antologija je izuzetno vrijedan dokument književne zrelosti i transformacije, svjedočanstvo da je poezija, možda više od bilo kojeg drugog žanra, izdržala tranziciju duha i vremena.

Značajan aspekt antologije *Novi milenij – bošnjačka poezija 2000-2025* jeste njen izdavački i urednički okvir. Knjiga je objavljena u Zagrebu, u ediciji *Behar* koju je pokrenula Nacionalna koordinacija Bošnjaka u Hrvatskoj, a urednički tim čine Filip Mursel Begović i Mahir Sokolija. Ova činjenica ima višestruko značenje. Prije svega, objavljivanje antologije izvan Bosne i Hercegovine potvrđuje radijalni karakter bošnjačke književnosti. Bošnjački kulturni centar, koji se decenijama dominantno vezivao za Sarajevo, sve više se širi prema Zagrebu, Novom Pazaru, Beču i drugim gradovima u kojima žive i djeluju bošnjački autori i institucije. Time se pokazuje da se književni kontinuitet održava i kroz mrežu dijasporskih kulturnih čvorišta. Drugo, činjenica da antologiju kao urednik potpisuje Begović koji je aktivan u hrvatskom i bošnjačkom kulturnom kontekstu otvara prostor za međukulturni dijalog. Edicija *Behar* se ovim izdanjem afirmiše kao važna platforma za predstavljanje i arhiviranje savremene bošnjačke književnosti, s posebnim naglaskom na njen identitetski, estetski i integracijski značaj. Treće, izbor da se antologija štampa u Zagrebu ima i simboličku dimenziju, postaje svjedočanstvo o sposobnosti bošnjačke poetske scene da se razvija i van nacionalnih granica, te o potrebi da se kroz književnost održi zajednička kulturna memorija u raseljenom prostoru.

Adresa autorice
Author's address

Naida Mujkić
samostalna istraživačica, Doboj-Istok
naida.mujkic@yahoo.com